

Ігор В. Кривов'язюк

«ЛЪОДОВИКОВИЙ ПЕРИОД» ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розкрито та проаналізовано основні концепції економічного зростання. Виділено циклічність розвитку світового господарства. Розкрито основні причини гальмування економічного росту в світі і перспективи економічних змін у світовій економіці на період до 2020 року.

Ключові слова: економічне зростання; циклічність; криза; гальмування росту.

Табл. 1. Літ. 15.

Игорь В. Кривовязюк

«ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД» ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

В статье раскрыты и проанализированы основные концепции экономического роста. Показана цикличность развития мирового хозяйства. Раскрыты основные причины торможения экономического роста в мире и перспективы экономических изменений в мировой экономике на период до 2020 года.

Ключевые слова: экономический рост; цикличность; кризис; торможение роста.

Igor V. Kryvovyazyuk¹

"ICE AGE" OF ECONOMIC GROWTH

The basic concepts of economic growth are identified and analyzed in the article. Cyclicity of the world economy development is highlighted. The main reasons for braking the economic growth worldwide and the prospects for economic changes in the world economy in the period till 2020 are revealed.

Keywords: economic growth; cyclicity; crisis; growth braking.

Постановка проблеми. Довгострокове економічне зростання є однією з найважливіших цілей макроекономічної політики кожної країни світу, адже означає збільшення обсягів виробництва і сукупних доходів, якісне використання природних ресурсів, високий рівень технологічності економіки або, навіть, її інноваційний характер, достатній рівень інформатизації суспільства, належне організаційне забезпечення, належний обсяг і якість капіталу тощо, які в сукупності забезпечують зростання добробуту в країні.

Проте в останні роки, особливо у післякризовий період (після 2009 р.) у світовій економіці спостерігаються невисокі темпи зростання, що має великі негативні наслідки навіть для найбільш розвинутих країн. Наприклад, Велика Британія зазнала 1,97% середньорічного приросту ВВП між 1830 р. і 2008 р. Такі темпи зростання в окресленому періоді призвели до 32-кратного збільшення ВВП. Великий вплив на відносно невелику швидкість росту пов'язаний з силою компаундування. Темп зростання 2,5% річних призводить до подвоєння ВВП в 29 років, в той час як темпи зростання в 8% річних (що спостерігалися в Китаї між 2000 р. і 2010 р.) призводять до подвоєння ВВП за 9 років [5]. Таким чином, невелика різниця в темпах економічного зростання між країнами може призвести до суттєвої різниці між рівнем життя населення різних країн світу, якщо ця невелика різниця спостерігається протягом багатьох років.

Водночас, падіння темпів економічного зростання в світовій економіці та країнах світу може призвести та вже призводить до «замороження» капіталу й

¹ Lutsk National Technical University, Ukraine.

активів компаній, погіршення умов ведення бізнесу, спричинює падіння курсів цінних паперів, міжнародних платіжних засобів у період нарощування кризових явищ, посилює економічну нестабільність, соціальні негаразди. Ситуація, що складається, викликає все більше й більше занепокоєння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження основ і завдань теорії економічного зростання знайшло своє відображення в багатьох працях зарубіжних і вітчизняних вчених. Вважається, що вперше стабільний динамічний процес зростання було описано в моделі Р. Солоу [13]. Вагомий внесок у розвиток теорії економічного зростання також було зроблено такими вченими, як Т. Свен [15], Й. Шумпетер [12] та ін. Над вирішенням проблем гальмування економічного зростання працювали такі вчені як Ф. Ахіон [4], Р. Айрес [6], Г. Бйорк [7], С. Оуен [11], Е. Хелпман [9]. Ними детально проаналізовано особливості, рушійні сили, окремі причини гальмування економічного зростання у світовій економіці.

Невирішені частини проблеми. Попри проведені глибокі дослідження процесів економічного зростання проблему гальмування їх темпів ще й досі не вирішено. Так і не отримано відповіді на питання: Що відбувається зі світовою економікою? Які реальні причини гальмування економічного зростання в світі? Скільки часу потрібно для вирішення даної проблеми? В якому напрямку слід працювати для її остаточного розв'язання?

Метою дослідження є пошук шляхів вирішення проблеми гальмування економічного зростання в світовій економіці шляхом встановлення причин наявного стану.

Основні результати дослідження. У першу чергу слід проаналізувати динаміку економічного зростання, визначивши: гальмування його темпів носить локальний чи глобальний характер?

Особливістю економічного циклу 90-х років ХХ ст. та початку ХХІ ст. є його асинхронність, тобто незбіг у часі за окремими країнами. Більше того, циклічний розвиток вже нетиповий для розвинутих країн, і стабільний розвиток економіки США в 1990-ті рр. тому є прикладом. Проте початок нового століття дає привід для сумніву; найвищого значення темпів зростання економіка США досягла в 2000 р. Темпи економічного розвитку основних центрів світової економіки в період 2006–2013 рр. показано в табл. 1.

Таблиця 1. Темпи економічного зростання, % [8]

Регіон	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Країни розвинутої економіки	3,0	2,7	0,6	-3,4	3,2	1,7	1,5	1,2
Країни Європи	2,9	2,7	0,7	-4,1	1,9	1,5	-0,6	-0,4
Країни, що розвиваються	7,9	8,3	6,0	2,8	7,5	6,2	4,9	4,5
США	2,7	2,1	0,4	-2,6	3,0	1,8	2,8	1,6
Світ	5,1	5,2	3,0	-0,5	5,3	3,9	3,2	2,9

Дані переконливо свідчать, що світ досить важко переніс кризу 2008–2009 рр., нині в економіці панує період глибокої стагнації, і стосується це усіх регіонів і континентів.

Проте, якщо подивитись на проблему значно глибше, використовуючи дані Світового банку та інших інформаційних порталів [5; 7; 8; 14], стає зрозумілим, що темпи зростання ВВП за останні 50 років мають неухильну тенденцію до зниження, а падіння 2009 р. було на рівні падіння під час кризи 1930-х років.

Також слід взяти до уваги, що, за даними [3], динаміка розвитку світового господарства має яскраво виражену циклічність (тривалість циклу складає 8–9 років, пік припадає в останні 40 років на 1972, 1981, 1989, 1998, 2007 рр., найбільше падіння – на 1977, 1985, 1994, 2002, 2011 рр., для кожного циклу характерні короткі підцикли тривалістю 1–3 роки з характерною динамікою швидкого падіння після піку впродовж року, пізніше незначного зростання впродовж року, тривалого трирічного падіння, потім навпаки, 2–3 річного зростання, річного спаду та 1–1,5 річного зростання до піку), яка дозволяє досить точно спрогнозувати майбутні перспективи (найближча коротка криза припадає на осінь 2014 р., подальший пік припадає на 2015, 2024, 2032 рр., а найбільше падіння на 2020, 2028 рр.). Проте слід пам'ятати, що розвиток економіки має не лінійну, а у більшій мірі спіральну наростаючу форму, аналогічну до еволюційного розвитку суспільства, а відтак, усі кризові явища та процеси слід розглядати як наростаючі.

Співставивши між собою дані дослідження, отримаємо незаперечний висновок: гальмування носить глобальний характер, «льодовиковий період» економічного зростання триває.

Що відбувається зі світовою економікою? Світова економіка за останнє десятиліття пережила більше злетів і падінь, ніж за свою багатовікову історію. І той факт, що з кожним роком економічні взаємостосунки між країнами, інтеграційними об'єднаннями, окремими корпораціями, підприємствами з різних країн світу стають все складнішими й вирішувати існуючі проблеми стає все важче є зайвим тому підтвердженням. Ні великі гроші, ані великі постаті вже не можуть стримати крах капіталістичного укладу – світова економіка опинилася на межі катастроф: економічних, фінансових, політичних, соціальних тощо. Багаті країни вже не можуть та частіше й не хочуть надавати повноцінну, а не аби яку підтримку слабше розвиненим країнам, а тому не тільки Греція, Албанія, Угорщина, але вже й Португалія, Іспанія, США та Японія все частіше з'являються на шпальтах ЗМІ як країни, що перебувають на грані економічного краху. Разом з ними скочуються у прірву сотні ТНК, тисячі середніх і дрібних підприємств, економіка яких не здатна витримати зростаючої напруги. Колосальна неврівноваженість супроводжує сьогодні розвиток суб'єктів господарювання різних країн світу.

Нині економіка світу починає нагадувати швидше повністю зруйновану систему, яка здатна на єдине – боротися за своє виживання на ринку, якого вже давно немає, так само як і ринкової економіки. Це було обговорено ще на конференції в Колумбійському університеті 2010 р., де зібралася економічна еліта світу. Ринковий фундаменталізм, концепція якого здобула поширення з початку ХХІ ст. підтвердила, що ринок не взмозі сам себе скоректувати, як наслідок – дерегуляція глобального ринку, де 15 вересня 2008 р. стало початком падіння економіки, й немає жодного сигналу про те, коли воно сягне свого дна. Це свідчить про єдину важливу річ – криза, що ототожнюється з ката-

строфою унеможливилює існування теорії про «невидиму руку» ринку. Водночас це означає й те, що без серйозного державного втручання, в тому числі на рівні світової спільноти нині вже навряд можливо обійтись. Краще перерегулювати, але швидко, ніж недорегулювати й затягнути. За обставин, що склались, більше неможливо покладатися на «невидиму руку» ринку [2, 392].

Які реальні причини гальмування економічного зростання в світі? Світ вже не той, яким він був раніше. Сильні потрясіння змінили стан економіки до невпізнаності. Але набагато сильніше змінила економіку невиважена економічна політика країн та їх об'єднань впродовж останніх 50–60 років. Це і призвело до гальмування економічних процесів.

Основні причини гальмування економічного зростання в світі слід розподілити на декілька груп:

- науково-технічні, зокрема науково-технічна гонка між країнами, яка призвела до поступової заміни інтенсивного шляху розвитку на екстенсивний, неконтрольований обмін інформаційними ресурсами як наслідок створення глобальної інформаційної мережі;

- виробничо-технологічні, пов'язані з порушенням гармонійності структури національних виробництв, порушенням стадій руху національного продукту;

- організаційно-економічні, пов'язані з активним розгортанням процесів міжнародної економічної інтеграції та інтернаціоналізації господарського життя, створенням і домінуванням антиринкових форм господарювання (ТНК і ТНБ);

- соціально-економічні, зокрема зміна пріоритетності задоволення потреб, де верхівкою ієрархії стають фізіологічні потреби, демографічне зростання і диспропорції;

- екологічні, пов'язані з протидією міжнародних інституцій із захисту довкілля випуску шкідливої продукції;

- правові, пов'язані з «поліцейським» регулюванням світогосподарських процесів;

- фінансово-інвестиційні, зокрема втрата грошима своїх основних функцій, панування у сфері кредитування національних економік Світового банку, МВФ, їх підрозділів і структур;

- економічної безпеки, де так до кінця й не вирішено суперечність у системі «потреби-ресурси», порушення головних умов досягнення економічних цілей суспільства.

Окремою групою слід виділити порушення законів функціонування та розвитку соціально-економічних систем.

Кризовий характер сучасної економіки, нарощування кризових явищ є ще однією глобальною причиною падіння темпів економічного зростання.

Скільки часу потрібно для вирішення даної проблеми? Для вирішення існуючої проблеми не достатньо 2–3 чи навіть 5–7 років. Адже падіння триває вже півстоліття. Проте вирішення її можливе, якщо згадати про економічні закони, про взаємодію людини з природою. Якщо розпочати сьогодні, вже до 2020 р. можна буде відчуті позитивні зрушення. У протилежному випадку – лише тимчасовий успіх.

В якому напрямку слід працювати для її розв'язання? Для визначення напрямку слід розкрити та проаналізувати основні концепції економічного зростання, які отримали своє поширення у науковій та практичній літературі. Тут також варто зазначити, що існуючі концепції різняться між собою позицією дослідників цієї проблеми стосовно того, бажаним чи небажаним є економічне зростання.

Таке відмінне ставлення до перспектив і наслідків економічного зростання відобразилось у таких концепціях [1, 562–569]: нульового економічного зростання; сталого економічного розвитку; ноосферного розвитку; інноваційного економічного зростання. Концепція нульового економічного зростання спрямовує увагу на зворотний бік традиційного уявлення про економічне зростання, на його згубний вплив на існуюче навколишнє природне середовище. Це погіршує якість життя, загрожує глобальною катастрофою. Нульове економічне зростання розглядається як засіб підтримання високого рівня життя та, власне, продовження існування самого життя. Позитивним у теорії є зосередження уваги на необхідності підсумувати негативний вплив на довкілля економічної системи та здатності екологічної системи асимілювати і нейтралізувати його. Недоліком концепції вважають відсутність шляхів вирішення суперечностей між потребами, які зростають, й обмеженими економічними ресурсами в самому економічному зростанні. Концепція сталого економічного розвитку ґрунтується на зміні парадигми економічної політики від забезпечення високих темпів економічного зростання та соціальної допомоги безробітним у періоди депресії до більш виваженої з погляду довгострокових перспектив мети, змістом якої є створення умов для ефективного, соціально орієнтованого розвитку економіки, стратегічним завданням котрого є збереження природного довкілля. Концепція ноосферного розвитку базується на тому, що людина – це частина природної системи, на відтворення якої потрібно спрямувати діяльність людства і якщо людство й надалі буде нехтувати станом довкілля заради обсягів виробництва і споживання, які постійно зростають, природна система настільки спотвориться, що людство буде приречене, тому економіка і людство мають розвиватися в гармонії з природою. Еколого-економічна гармонія є запорукою суспільного прогресу. Концепція інноваційного економічного зростання робить акцент на підприємницькій ініціативі в галузі ринкової, науково-технічної й організаційно-економічної діяльності та узгоджується з інтенсивним типом економічного зростання. Особливістю інноваційного типу зростання є те, що інновації дають змогу усувати (або ж суттєво зменшувати) бар'єри, утворені чинниками попиту і розподілу, у зв'язку із суперечністю між ефективністю та соціальною спрямованістю економічного зростання.

Як бачимо, узгодженість між існуючими концепціями повністю відсутня, що породжує труднощі та суперечності економічного розвитку всередині існуючих соціально-економічних систем на усіх рівнях їх функціонування та розвитку, що вже саме по собі є однією з причин гальмування економічного зростання.

Підсумок автора. Найбільш привабливою є концепція ноосферного розвитку й, по суті, це єдино вірний шлях до виживання. Економічне зростання

є важливим підсумком розвитку світової спільноти, але набагато важливішою є гармонізація розвитку соціально-економічних систем та взаємодії «людина-природа».

Висновки й перспективи подальших розвідок. Динамізм економічного зростання завжди був одним із ключових показників розвитку світової спільноти.

Проведене дослідження вказує на значне гальмування темпів зростання даного показника впродовж тривалого періоду, який можна розцінювати як «льодовиковий період».

Причинами такого стану стали дисбаланси та дисгармонізація науково-технічного та виробничо-технологічного розвитку, процеси міжнародної інтеграції та глобалізації економіки, тотальний контроль за рухом фінансово-інвестиційних ресурсів, демографічний колапс, домінування первинних потреб у суспільстві, порушення законів функціонування та розвитку соціально-економічних систем на всіх рівнях управління.

Вирішити існуючий стан покликана концепція ноосферного розвитку, але за повного розуміння чільниками урядів країн і міжнародних організацій ситуації, що склалась.

Подальші розвідки повинні бути спрямовані на поглиблений аналіз причин гальмування економічного зростання з метою подальшого подолання «льодовикового періоду» в економіці країн світової спільноти.

1. *Базилевич В.Д.* Экономическая теория. Политэкономия: Учебник. – М.: Рыбари, 2009. – 870 с.

2. *Кривов'язюк І.В.* Економіка підприємства в середовищі катастроф: погляд неврівноваженого економіста // Сучасні проблеми економіки і менеджменту: Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 10–12 листопада 2011 р.). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 391–392.

3. A world of possible futures. Global Business Cycle, showing economic confidence & activity // nowandfutures.com.

4. *Aghion, P.* (2002). Schumpeterian Growth Theory and the Dynamics of Income Inequality. *Econometrica*, 70(3): 855–882.

5. Annual average GDP growth. Economic growth. Wikipedia, the free encyclopedia // en.wikipedia.org.

6. *Ayres, R., Warr, B.* (2009). The Economic Growth Engine: How Energy and Work Drive Material Prosperity. The International Institute For Applied Systems Analysis. Edward Elgar Publishing; Reprint edition. 412 p.

7. *Bjork, G.J.* (1999). The Way It Worked and Why It Won't: Structural Change and the Slowdown of US Economic Growth. Westport, CT; London: Praeger. P. 2–67.

8. Gross world product. Wikipedia, the free encyclopedia // en.wikipedia.org.

9. *Helpman, E.* (2004). The Mystery of Economic Growth. Harvard University Press. 223 p.

10. *Officer, L.H.* (2011). What Was the UK GDP Then? Measuring Worth // www.measuring-worth.com.

11. *Owen, P.C.* (1992). The Evolution of Progress: The End of Economic Growth and the Beginning of Human Transformation. New York, Toronto: Random House. 382 p.

12. *Schumpeter, J.A.* (1912). The Theory of Economic Development. 244 p.

13. *Solow, R.M.* (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1): 65–94.

14. Statistics on the Growth of the Global Gross Domestic Product (GDP) from 2003 to 2013. IMF, October 2012 // www.statista.com.

15. *Swan, T.W.* (1956). Economic Growth and Capital Accumulation. *Economic Record*, 32: 334–361.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014.